

СТИМУЛИРАНЕ НА АКТИВНО УЧЕНЕ И КРИТИЧЕСКО МИСЛЕНЕ ПРИ ОБУЧЕНИЕТО НА СТУДЕНТИТЕ

Стела Дерменджиева

Предложен е нов по структура и съдържание курс с адаптирани актуални методи и технологии за обучение на студентите.

Реформите и тенденциите в развитието на българското образование и обучение, на науката и технологиите през последните години доведоха до трайно ориентиране към курсове и програми, в чиято схема е заложено европейското образователно и културно сътрудничество. Те допринасят за развитието на качествено образование и обучение и за създаване на отворена европейска област на сътрудничество в образованието.

Курсът "Технология и методология на географското познание" е предвиден в учебния план на специалност География в състава на задължителните дисциплини в първи курс, втори семестър - с хорариум 45 часа лекции.

Този курс е апробиран в няколко университета на САЩ и Западна Европа. На практика е интензивен курс по критическо мислене. Насочен е към развитие на навиците за критическо мислене, аргументация, логика, решаване на проблеми, из-

ложение на мисли в писменна форма и умение за обсъждане на въпроси. Развитието на тези навици в рамките на курса ще се осъществява чрез разглеждане на междудисциплинарни теми, проблеми и въпроси.

В продължение на столетия много от университетите се отличавали един от друг в зависимост от потребностите и интересите на местните култури. Тези уводни курсове в различните места са придобили различни форми, а в някои страни напълно са изчезнали. Движенията за реформиране на учебните програми в университетите обикновено са отчитали потребностите на постъпващите студенти в овладяване на умения за писане, мислене и учене, а в много нови програми са се опитвали да развият навиците за аргументация, анализ, критическо писане и публично изказване. Обединяващо звено в тези програми е изработването на критически подход към ученето, получаването на независимост на мисленето, задълбочаване на университетските идеи чрез четене, писане и обсъждане на проблемите.

По този начин уводният курс по критическо мислене не се явява нещо ново в университетското образование. Той се основава на отдавна съществуващото признание на факта, че интелектуалните изисквания на университета се явяват естествено продължение на средното образование и за всички ще бъде полезно да се овладеят умения за разсъждаване, четене и писане, които са необходими за обучението им в университета и в живота.

Курсът съдържа материали за четене, за работа в аудиториите, методика на преподаването и задачи за студентите. Основна е дискуссионната форма на работа, в която главно внимание се отделя на съвместното изучаване, изработване на независима позиция по спорни теми, а също и поддържане на идеи посредством писмени работи, дебати и представяния.

В настоящия етап се сблъскваме с множество конфликти и противоречия: нравствени, политически, културни, екологически и социални дилеми, правни въпроси, а така също и с необходимостта да се вземат лични решения. Много от тези проблеми са сложни и нямат едно решение. В стремително изменящия се свят, в който се сменят ценности, норми и отношения, остават все по-малко ориентири по какъв начин да вървим при вземане на решение.

Основните положения са поставени в Международния проект

на тема "Reading and Writing for Critical Thinking".

В учебния курс е направен опит да се отразят главните постановки, които се съдържат и в Международната харта за географско образование.

Основните принципни положения при съставянето на учебния курс са: единство на географското познание, генерализация и конкретизация на учебното съдържание. Генерализацията не се разглежда като опростяване на съдържанието, а като вникване в неговата същност и представянето му в ясна и достъпна форма. Направен е опит да се структурират основни ядра като към всяко са дадени по няколко теми, а към тях съответните знания, умения, отношения.

В сравнение с досегашните учебни програми и по други учебни дисциплини е засилена приложната страна на обучението.

Програмата предвижда и дава възможност за активно участие на студентите в обучението, за използване на географска и друга литература, за извличане на информация от различни източници, за извършване на наблюдения и изследване.

Обръща се внимание на индивидуалното участие на студентите и работата им в екип и осъществяване на учебно сътрудничество.

Младите хора се нуждаят повече от всякога от умение да решават трудни проблеми, да проучват обстоятелствата, да приемат раз-

лични мнения, да вземат сериозни и обосновани решения.

Сред най-важните проблеми са:

- Статична, скучна, сива учебна среда, която все по-трудно може да бъде компенсирана от живото и интересно слово на преподавателя. Както словото, така и обстановката и средата неусетно възпитават, а нашата учебна среда предизвиква само импулси на рушене, а не на вписване в нея.

- Продължава робуването на наизустяването на определен обем информация като основна ценност и цел, а не като ориентация към общуването

- Много малко е действителното влияние на студентите, студентският избор, самоуправление и натиск върху учебното съдържание, учебните програми и курсове

- Не е намерен баланс между мотивацията на студентите за по-дългосрочно планиране и развитие на подвижен пазар на труда, възможност всеки да се състезава за по-добра позиция, което също е мотивиращ фактор.

- Своевременно научаване и запознаване с документацията и информацията за настоящото и предстоящо обучение.

Главната цел на курса е да се допринесе за изграждане на научно-обективна картина за географското знание и познание, за методологията и технологията на формиране на географското познание; усвояване на

научни знания за географско познание, състав, структура, развитие и формиране на географската наука и съвременни методи на изследване; обосноваване на основните направления на географското познание; разкриване на основните източници на географска информация, нейната интерпретация, изследване и приложение. Силен акцент се поставя в този контекст върху реализирането и изграждането на интелектуални и практически умения за работа с географска карта и други изображения (схеми, картосхеми, диаграми, картодиаграми, рисунки, графически организатори и др.). От интелектуалните - водещо място на уменията за географско характеризиране на избрани географски обекти, процеси, закономерности; формиране на съвременно отношение към познанието и неговата приложна страна.

Подцели: Да се повиши общественият авторитет на академичното знание, да се стимулира интелектуалната критическа перспектива към актуални национални, регионални, европейски и световни процеси; Да се стимулира въвеждането и активното прилагане на нови форми, методи, техники и стратегии на преподаване и оценяване на студентите чрез използване на съвременни информационни технологии; Да се ускори общественият ефект чрез засиленото кул-

турно и ценностно измерение не само като ново академично познание, но и като въвеждащо критическа интелектуална перспектива към проблемите на изграждане на съвременна идентичност; Да се повиши капацитетът на студентите да мислят, в т.ч. и критично, да поемат отговорност за своето учене, да формират самостоятелно мнение, да проявяват уважение към мнението на другите; Да се представят практически методи за обучение, обезпечени върху философски и теоретични изследвания

Задачи:

- Да се адаптира учебният курс към конкретните условия;

- Да се стимулира въвеждането и активното прилагане на нови форми, методи, техники и стратегии на преподаване и оценяване на студентите чрез използване на съвременни информационни технологии;

- Да се разяснят предимствата на интерактивния тип на обучение и разпространение на информация за нововъведения и добра практика при този тип на обучение.

- Да се осигури достъп и разпространение на методи и ресурси на национално и европейско равнище чрез информационни и комуникационни технологии;

- Да се развият комуникативни умения: четене с разбиране-дефиниране целта на четенето; селекция на стратегиите за четене, които

са подходящи за постигане на целта; контролиране на разбирането и прецизиране на стратегиите за четене; анализ на информацията и рефлексия върху нейното значение; интегриране на тази информация с придобитите вече знания и насочване на вниманието отново към целта на четенето;

- Писмено изразяване на идеи: дефиниране целта на комуникацията; организиране и представяне на информацията, съобразно спецификата на целта, контекста и аудиторията; насочване на вниманието към максимално прецизно писане с оглед да се намалят трудностите за разбиране при четене на текста от други хора; поддържане на обратна връзка и ревизиране на написаното с цел да се повиши ефективността на комуникацията; насочване на вниманието към подбора на думи, изрази, жестове и правене на логически паузи за увеличаване възможностите на слушателите по-добре да разберат устната реч; използване на широк спектър от стратегии за контролиране ефективността на комуникацията;

- Критично наблюдение: обръщане на внимание на визуалните източници на информация; определяне целта на наблюдение и използване на подходящи стратегии за постигане на набелязаната цел; анализиране на информацията с цел установяване доколко точна, актуална, полезна и интересна е тя; ин-

тегриране на новата информация с вече придобитата в съответствие с поставената цел на наблюдение; разбиране, интегриране, обработване на символна информация (графики, числови данни);

- Учене чрез изследване: поставяне на въпрос, на който следва да се даде отговор или да се направи предположение относно целите или активностите; използване на различни начини за събиране на информация; организиране, оценяване, анализиране и интерпретиране на получените резултати; използване на информационни и комуникационни технологии;

- Поемане на отговорността на собствено учене: дефиниране на учебните цели, които са съобразени с настоящите и бъдещите учебни потребности; усвояване на учебни стратегии, подходящи за целите, задачите, контекста и наличните ресурси;

- Рефлексия и оценяване: дефиниране на заключения, предположения и решения, базирани върху дадена рефлексия;

- Активно слушане: насочване на вниманието към устната информация; изясняване на целта на слушане и използване на подходящи стратегии за слушане, съобразени със спецификата на предварително определената цел; интегриране на възприетата устна информация с предишните знания и насочване на вниманието към целта на слушането;

- Умения за вземане на решения, решаване на проблеми и дефиниране на решения-използване (извличане) на информация от различни източници за постигане на по-голямо разбиране на проблема и причините на неговото възникване; генериране на алтернативни решения; оценяване на положителните и отрицателните страни на алтернативите, анализиране на потенциалния риск и ползите, както и следствията в един по-краткотраен или по-продължителен период от време; подбор на алтернатива, която да е възможно най-адекватна на целта, контекста и възможностите за използване на ресурси.

При оценяването постиженията на студентите при изучаване на курса се използват специфични методи и форми. Стратегии за оценяване на курса:

1. Рубрики. Вероятно най-простият начин да направим студентите партньори в процеса на оценяването е да ги накараме да осъзнаят какво имаме предвид под добра работа. Това от своя страна най-лесно се постига като се обяснят критериите за поставяне на оценка. В обучението, където се насърчава критическото мислене, преподавателите често трябва да поставят оценки на продукти и представяния, които не са само фактически (т.е. те не могат просто да преброят на колко въпроса студентите са отговорили правилно, за

да получат оценката). В такъв случай полезен подход към оценяването е използването на рубрики, ясно дефиниране на това, което трябва да съдържа един продукт от работата, за да заслужи висока, средна или ниска оценка.

Такива рубрики се пишат на плакатна хартия, излагат се в учебната стая и се обсъждат със студентите. Насърчават се да си изберат бележка, към която да се стремят и се постараят писмените им работи да съдържат съответните характеристики. Могат да бъдат поканени да оценят писмените си работи по тези рубрики, преди да ги предадат. Накрая се оценява есето според рубриките, които са били обявени предварително. За да покаже какво се има предвид под качествени есета, по-късно, със съгласието им се посочват примери на работи. Внимава се да не се конкретизира толкова строго какво се очаква от добрата работа, защото няма да остане място за студентската оригиналност. Може да се добави и такъв критерий като "живост", което се отнася до трудна за дефиниране характеристика, която обяснява влиянието на писмената разработка върху читателя. Живостта може да се постигне по няколко начина: избор на вълнуваща дума, красноречива аналогия, силна авторова мисъл, изненадващо заключение. Тя не може да се предвиди, когато я има, трябва да се признае.

В някои случаи живостта може да спаси писмената работа от двойка или тройка и тя да бъде оценена с по-висока бележка.

2. Самооценяване. Осигуряването на самооценка може да помогне на студентите да станат по-способни участници в дискусии. Студентите попълват тази самооценка и обсъждат отговорите си в група с преподавателя. По този начин може да се помогне да осъзнаят процесите на учене и да намерят начини да използват дейностите на обучението за постигане на напредък в ученето.

3. Групово самонаблюдение. Когато студентите работят в групи, често се отделя време в края на дейността, за да може групата да размишлява върху дейността си и да я оцени. Те могат да бъдат ръководени да направят това, ако им се дадат указания, които да имат пред себе си. След като групите студенти оценят собственото си функциониране те могат да конферират с преподавателя относно начините за подобряване на груповата им работа.

4. Образци от работата. Друг начин за събиране на доказателства, че студентите се учат да участват в дейности, съдържащи критическо мислене, е като се предадат образци от работи, показващи, че те адекватно използват стратегия за учене или мислене. От студентите може да се изиска да предадат копия от таблицата за дирижирано

четене/мислене, персонализирания писмен вариант на дейността по дирижирано четене-мислене; стратегията зная/искам да узная/научих, те могат да предадат изготвените от тях таблици; относно- INSERT, те могат да предадат таблиците си с INSERT; Образци от работата, които да показват, че студентите интелигентно участват в дискусии със съвместно търсене на отговори, могат да бъдат техните писмени отговори на въпроси, поставени им от преподавателя. С малко въображение могат да се измислят доказателства (или разработки), които показват в каква степен студентите могат да използват разнообразните процеси на учене и мислене. В крайна сметка писането на 10-минутно есе или непрекъснатото писане в края на дискусията или дебата винаги може да послужи като доказателство за качеството на участие на студентите в него.

5. Оценяване чрез портфолио. Обикновено се започва с изясняване на учебните цели за оценяване; Изброяват се целите, свързани със съдържанието (знанията и способностите) и целите, свързани с процесите (общи умения за учене, като умение за търсене, писане и умение да се работи пълноценно в група). На всеки студент се дава папка за подреждане и пазене на събираните материали и образци от работата през периода за оценяване. Посочват се кои видове работи ще служат

като доказателство, че студентите са постигнали учебните цели. Тези произведения могат да включват есета, самооценки, писмена рефлексия върху образци от работата и тестове (образците се съхраняват в портфолио). Към края на периода за оценяване се избират най-добрите работи по образци, които студентите са събрали в портфолиото. След това пишат есе-размишление върху това, което са научили в този период за оценяване, както и върху начините, по които избраните от тях образци от работата им показват, че ученето се е получило. Ако е възможно, трябва да свържат коментарите си с учебните цели, отнасящи се до периода за оценяване. Могат да ползват рубриците за оценяване, които са раздадени по време на периода за оценяване, като аргумент, че са израснали и са станали по-добри. Може сами да определят оценката, която заслужават. Избраните образци от работата и свързаните с тях есета се подреждат в портфолио и се предават. След като е прегледано портфолиото, се провежда интервю с всеки студент, преглеждат се работите и писмените му размисли. Открояват се нещата, които е направил добре. Това му помага да насочи вниманието си върху неща, които би трябвало да подобри и да формулира конкретни цели за подобряване и практически средства за постигането им.

Дава се оценка за цялостната работа, като се взема предвид оценката, която самият студент си е поставил и аргументацията за нея.

Дори ако не се използва целият процес на портфолиото, има аспекти от него, които могат да насърчат самоконтрола в процеса на ученето. Студентите започват да мислят самостоятелно, когато трябва да

изберат единични образци от работата си сред много възможни образци и да оправдаят избора си. Същото е вярно и когато ги помолят да напишат есе за това, което са научили, да изчислят оценката си, да изброят постиженията си, да си поставят цели и да обсъждат с преподавателя практически планове за постигане на тези цели.

ЛИТЕРАТУРА

1. *Temple, Meredith & Steele*. How children learn. A statement of first principles, 1998
2. *Prasad, H.* Research methods and techniques in Geography, 1992.
3. *Paul, Richard, Linda Elder, and Gerald Nosich*. Critical Thinking & How to Prepare Students for a Rapidly Changing World, CA & Foundation for Critical Thinking, 1995
4. *Hall, P.* The teaching of moral values in geography. Journal of Geography in Higher Education, 7, 1, 3-13, 1983.
5. *Eyles, J.* Research in human geography. 1988 Deemer, D. Strategies for active teaching and learning in university classrooms. University of Minnesota. 1986.

STIMULATING STUDENTS' ACTIVE LEARNING AND CRITICAL THINKING

STELLA DERMENDZIEVA

Summary

It is offered a new course by structure and curriculum with adapted actual methods and technologies for student's education.